

## Houtstook in Nederland

Onderzoek naar maatschappelijke  
discussie over houtstook in Nederland

**Katrien Oomen, MSc.**

*k.oomen@motivation.nl*

**André Kamphuis, drs.**

*a.kamphuis@motivation.nl*

*www.motivation.nl*

*+31 20 589 83 83*

<b>Achtergrond</b>	<b>3</b>
<b>Conclusies</b>	<b>5</b>
<b>Aanbevelingen</b>	<b>7</b>
<b>Methode en opzet</b>	<b>8</b>
<b>Resultaten</b>	<b>10</b>
<b>Bijlage</b>	<b>46</b>

In opdracht van de Provincie Utrecht, heeft Motivaction International B.V. een onderzoek uitgevoerd naar de ervaringen, het gedrag en de houding van het Nederlands publiek omtrent houtstook.

Het gebruik van open haarden, oudere houtkachels, vuurkorven, tuinhaarden en barbecues kan rook veroorzaken, en daarmee overlast en luchtvervuiling. Het gaat hierbij om het verbranden van hout en in het geval van barbecues, van houtskool. Grote delen van de bevolking hebben echter een positief beeld van houtstook en zijn zich dan ook niet bewust van de nadelige gevolgen (Hout stoken: lust of last? Motivaction i.o.v. Milieu Centraal, 2015).

De provincie Utrecht heeft in haar uitvoeringsagenda Gezonde Lucht voorlichting over houtstook opgenomen als maatregel. De voorlichting wordt door gemeenten aan hun burgers gegeven. Het ministerie van I&W heeft daarnaast Milieu Centraal opdracht gegeven campagnebouwstenen te ontwikkelen voor voorlichting over houtstook. De provincie werkt daarom samen met deze partijen.

Dit onderzoek geeft richting aan de campagne van Milieu Centraal door kansrijke boodschappen en doelgroepen te identificeren onder zowel het algemene publiek als houtstokers.

## De begrippen houtstook en overlast in dit onderzoek

In dit onderzoek zijn de termen houtstook en vuur maken in combinatie gebruikt, bijvoorbeeld door te vragen naar de overlast *door vuur maken of houtstoken*. Bij het vragen naar het bezit van of overlast door open haarden en houtkachels is niet gedifferentieerd naar de leeftijd of de kwaliteit van deze middelen om hout te stoken.

We hebben deelnemers gevraagd of ze overlast ervaren van het stoken van hout, binnenshuis (bv. open haarden) of buitenshuis (bv. vuurkorven en barbecues). Het gaat hierbij om de perceptie van de deelnemers. Men schrijft de overlast toe aan binnen of buiten vuur maken of hout stoken door mensen in hun woonomgeving.

## Doelstelling

- Inzicht geven in de ervaringen, de houding en het gedrag van Nederlanders omtrent houtstook, zodat duidelijk wordt in welke mate er een maatschappelijke discussie bestaat over houtstook.
- Inzicht geven in de kennis, houding en gedrag van houtstokers in Nederland.

## **Een op de drie Nederlanders ervaart last van houtstook**

De meerderheid van de Nederlandse bevolking ervaart naar eigen zeggen geen last van houtstook (68%). Ongeveer een op de drie Nederlanders (32%) ervaart hier wel last van. Men schrijft de overlast vaker toe aan buitenshuis stoken (23%) dan aan binnenshuis stoken (16%). Dit uit zich voornamelijk in stankoverlast, lichte irritaties en het niet kunnen ventileren van de woning.

## **Meerderheid Nederlanders is positief over houtstook**

Nederlanders zijn over het algemeen positief over houtstook. Zij vinden houtstook gezellig, lekker warm en leuk om te doen. Hoewel ongeveer de helft van de Nederlanders vindt dat houtstook slecht is voor de luchtkwaliteit (55%) en stank veroorzaakt (51%), is van een maatschappelijke discussie over houtstook nog geen sprake. Wie overlast ervaart, gaat niet praten met de houtstokers, maar sluit de deuren en ramen.

## **Voorlichting populairste maatregel om overlast houtstook tegen te gaan, weinig draagvlak voor verbod op houtstook**

Ongeveer vier op de tien Nederlanders (39%) vindt dat er meer regelgeving moet komen om overlast door houtstook te beperken. Anderzijds vindt 35% juist dat de overheid zich niet met houtstook moet bemoeien. Wel ziet een ruime meerderheid van de Nederlanders (72%) het geven van voorlichting als een juiste manier om overlast door houtstook te beperken. Voor een verbod op houtstook is echter weinig draagvlak: slechts 23% van de Nederlanders is voor een verbod op houtstook in woonwijken.

## **Zes op de tien Nederlanders denkt dat houtstook goedkoper is dan verwarmen via een cv-ketel**

Ongeveer zes op de tien Nederlanders (57%) denkt dat houtstook goedkoper is dan verwarmen via een cv-ketel. Ongeveer zes op de tien Nederlanders (62%) denkt dat houtstook niet klimaatvriendelijker is dan verwarmen via een cv-ketel.

## **Minder dan de helft van de Nederlanders is zich bewust van schadelijke effecten houtstook op gezondheid**

Iets minder dan de helft van de Nederlanders (47%) is zich bewust van de schadelijke effecten van houtstook op de gezondheid. Een op de drie Nederlanders (32%) vindt zelfs dat de gezondheidseffecten van houtstook erg overdreven worden.

## **Meerderheid houtstokers is bereid om maatregelen te nemen om overlast te voorkomen**

Een meerderheid van de houtstokers (68%) is bereid om maatregelen te nemen om overlast door houtstook voor omwonenden te beperken. Ook zouden vier de tien houtstokers beter, minder of geen hout meer stoken als zijzelf of hun huisgenoten gezondheidsklachten ervaren door houtstook (42%), of als mensen in hun omgeving gezondheidsklachten ervaren door houtstook (41%).

## **Houtstokers op vrijwel alle vlakken positiever dan niet-stokers, met name degenen die binnen stoken en degenen die zowel binnen als buiten stoken**

Degenen die hout stoken zijn over het algemeen positiever over houtstook, en minder overtuigd van de negatieve gevolgen ervan op milieu en gezondheid. Dit geldt vooral voor Nederlanders die binnen houtstoken, en Nederlanders die zowel binnen als buiten houtstoken.

## **Kosmopolieten minst positief over houtstook, ook opwaarts mobilen en postmaterialisten kansrijke groepen om houtstook aan te pakken**

Van de verschillende Mentality-milieus zijn de kosmopolieten het minst positief over houtstook, en het meest bewust van de gezondheidseffecten hiervan. Onder deze groep is dan ook relatief veel draagvlak voor regelgeving, of zelfs een verbod op houtstook.

Ook de postmaterialisten zijn goed op de hoogte van de negatieve effecten van houtstook. Hoewel zij voor regelgeving zijn om overlast door houtstook te beperken, is er in deze groep minder draagvlak voor een algeheel verbod. Wel zijn de postmaterialisten in relatief hoge mate bereid hun eigen stookgedrag aan te passen als burenheden erop aan zouden spreken, of als mensen uit hun omgeving gezondheidsklachten ervaren.

Hoewel opwaarts mobilen vaker dan andere milieus binnenshuis stoken, positief zijn over houtstook, en weinig overlast ervaren, is deze groep relatief vaak bereid om hun open haard of houtkachel te vervangen door een pelletkachel, of om vuurkorven of tuinhaarden niet meer te gebruiken. Ook zou deze groep best hun schoorsteen laten verwijderen, mits zij daar een premie voor krijgen. Deze groep ziet relatief minder in voorlichting, maar vindt relatief vaker dat als de overheid gevolgen van houtstook tegen wil gaan zij het best een verbod in kan stellen.

## **Verhoog de kennis over gezondheidseffecten van houtstook en over de juiste wijze van stoken, met name bij degenen die binnen stoken en degenen die zowel binnen als buiten stoken**

Een aanzienlijk deel van de Nederlandse bevolking heeft een positief beeld van houtstook. Dit geldt met name voor degenen die binnen stoken, en degenen die zowel binnen als buiten stoken. Bovendien stoken deze beide groepen frequenter dan de buitenstokers. Het is derhalve een vruchtbare groep om op te focussen. Tegelijkertijd is deze groep lastig te overtuigen, gezien het positieve beeld dat zij hebben van houtstook. Een goed aanknopingspunt kan zijn om te focussen op de negatieve gezondheidseffecten van houtstook. Deze groepen zijn hiervan immers nog niet overtuigd. Ook tips om beter te stoken die binnen deze groepen nog relatief onbekend zijn kunnen onder de aandacht worden gebracht, zoals dat het beter is niet te stoken bij windstil of mistig weer en regelmatig controleren of er goed gestookt wordt. Daarnaast is het kansrijk om beide groepen te stimuleren jaarlijks de schoorsteen te laten vegen door een vakman. Bijna de helft van beide groepen stokers is hier immers toe bereid.

## **Speel in op bereidheid van postmaterialisten en kosmopolieten om eigen stookgedrag aan te passen**

Postmaterialisten en kosmopolieten vormen een kansrijke groep om een begin te maken met de aanpak van houtstook. Deze groep vormt het zogeheten 'laaghangend fruit'. Postmaterialisten zijn met name gevoelig voor overlast die anderen ervaren door houtstook en hebben een hoog verantwoordelijkheidsgevoel; kosmopolieten zijn reeds minder positief over houtstook dan de andere milieus. Overtuig deze groepen door gebruik te maken van overtuigingsstrategieën waarvoor zij, meer dan andere milieus, gevoelig zijn. Bijvoorbeeld door gebruik te maken van humor, metaforen of een disrupt en reframe van de boodschap dat minder of niet stoken beter is voor milieu en gezondheid.

## **Focus bij opwaarts mobilen op mogelijke alternatieven**

Opwaarts mobilen zijn meer dan andere milieus bereid om over te gaan op alternatieve, schonere vormen van houtstook. Het promoten van pelletkachels is met name in dit Mentality-milieu kansrijk: de opwaarts mobilen zijn meer dan andere milieus gevoelig voor dit soort moderne snufjes. Maak bij het promoten van schonere vormen van houtstook gebruik van autoriteit, schaarste en social proof om opwaarts mobilen efficiënt te overtuigen.

# Methoden en opzet

Het onderzoek is kwantitatief uitgevoerd door middel van een online vragenlijst. De volgende onderwerpen zijn uitgevraagd:

- In hoeverre ervaren Nederlanders last van houtstook?
- Welke houding hebben Nederlanders ten aanzien van houtstook en ten aanzien van regulering van houtstook?
- In hoeverre gebruiken Nederlanders houtkachels, open haarden, vuurkorven en barbecues? (gedrag)
- Wat weten houtstokers van het beperken van overlast door houtstook (kennis)?
- Waarom gebruiken houtstokers houtkachels, open haarden, vuurkorven en barbecues (houding)?
- Welke houding hebben houtstokers ten aanzien van het beperken van overlast door houtstook?
- Op welke doelgroep kan een campagne over houtstook zich het beste richten?
- Welke boodschap is het meest effectief om bewustzijn over de negatieve effecten te verhogen en houtstook te verminderen?

## Methoden en opzet



### Methoden

Kwantitatief onderzoek:  
online vragenlijst



### Doelgroep

Nederlands  
representatief publiek,  
van 18 t/m 75 jaar  
(n=1219)



### Respondenten

Respondenten zijn afkomstig  
uit het StemPunt-panel van  
Motivaction



### Veldwerkperiode

19-11-2018 t/m  
09-12-2018



### Weging

De resultaten zijn gewogen naar  
geslacht, leeftijd, opleiding,  
regio en Mentality

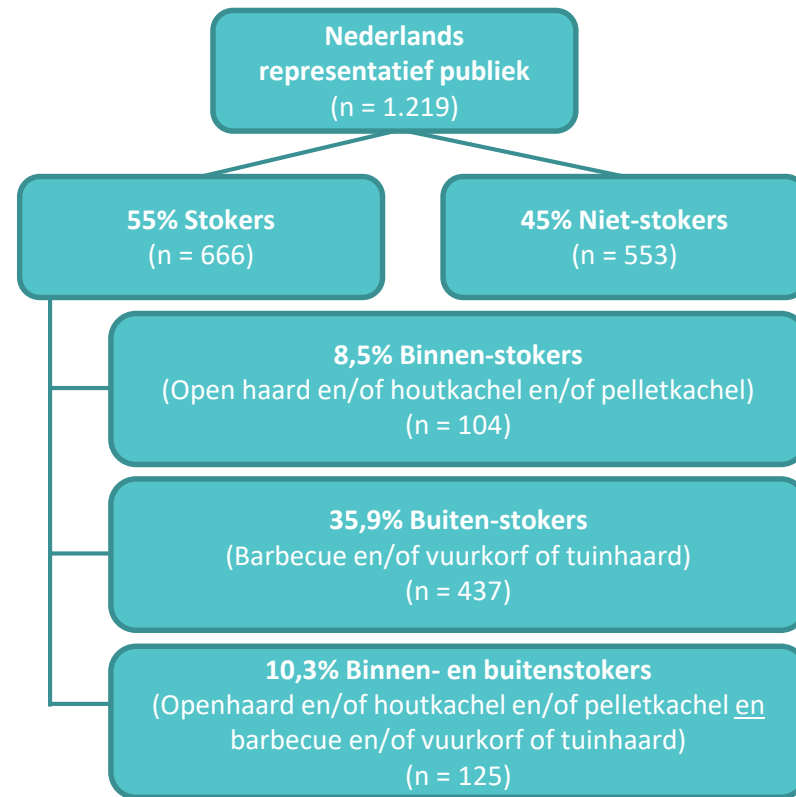


In de bespreking van de resultaten wordt onderscheid gemaakt tussen verschillende groepen Nederlanders.

Allereerst wordt onderscheid gemaakt tussen Nederlanders die wel een of meer houtstookmiddel(en) bezitten (55% van de Nederlanders) en Nederlanders die geen houtstookmiddel(en) (45% van de Nederlanders). De groep die een of meer houtstookmiddel(en) bezit wordt verder aangeduid als *stokers*, de groep die geen houtstookmiddelen bezit wordt verder aangeduid als *niet-stokers*.

Binnen de groep stokers wordt daarnaast onderscheid gemaakt in stokers die:

- Een open haard en/of houtkachel en/of pelletkachel bezitten (8,5% van alle Nederlanders). Deze groep wordt aangeduid als *binnen-stokers*.
- Een barbecue en/of vuurkorf of tuinhaard bezitten (35,9% van alle Nederlanders). Deze groep wordt verder aangeduid als *buitenstokers*.
- Zowel een barbecue en/of vuurkorf of tuinhaard, en/of openhaard en/of houtkachel en/of pelletkachel bezitten (10,3% van alle Nederlanders). Deze groep wordt verder aangeduid als *binnen- en buitenstokers*.



# Resultaten

## Ervaring met overlast door houtstook

Houding ten aanzien van houtstook

Kennis over houtstook

Gedrag houtstokers

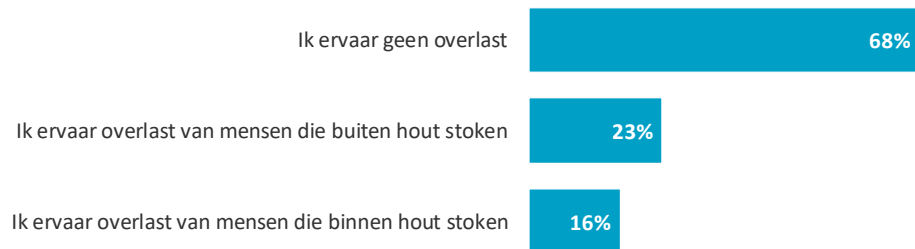
Segmentatie naar Mentality

## Een op de drie Nederlanders ervaart weleens overlast door houtstook

- De meerderheid van de Nederlandse bevolking (68%) zegt geen overlast van houtstook te ervaren.
- Ongeveer één op de drie (32%) geeft aan wel overlast te ervaren.
- Van hen schrijft de grootste groep (23%) de overlast toe aan mensen die buiten stoken, 16% ervaart (ook) overlast van mensen die binnen stoken.
- Stokers geven vaker aan geen overlast te ervaren (73%) dan niet-stokers (63%).
- Binnen de groep stokers is het vooral de groep die zowel binnen als buiten stookt die vaker geen overlast ervaart (88%).

### In welke mate ervaar je overlast als anderen in jouw woonomgeving vuur maken of houtstoken?

Basis – Allen (n=1.219)

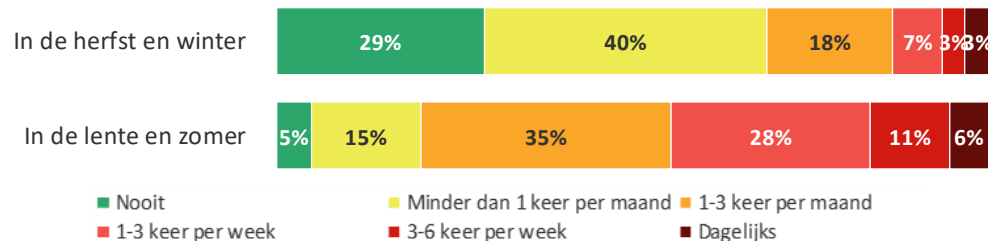


## Buitemstook zorgt voornamelijk voor overlast in lente en zomer, binnenstook met name in herfst en winter

- Aan degenen die overlast ervaren door houtstook is gevraagd in welke mate zij overlast ervaren door binnen- en buitemstook in respectievelijk lente en zomer, en herfst en winter.
- Degenen die last ervaren van buitemstook, ervaren dat vooral in de lente en zomer: 45% ervaart dan minstens wekelijks overlast. In de herfst en winter is dat minder: dan ervaart 13% minstens wekelijks overlast.
- Degenen die last hebben van binnenstook, ervaren met name overlast in de herfst en winter: maar liefst 55% ervaart dan wekelijks of vaker overlast. In de lente en zomer is dat 31%.

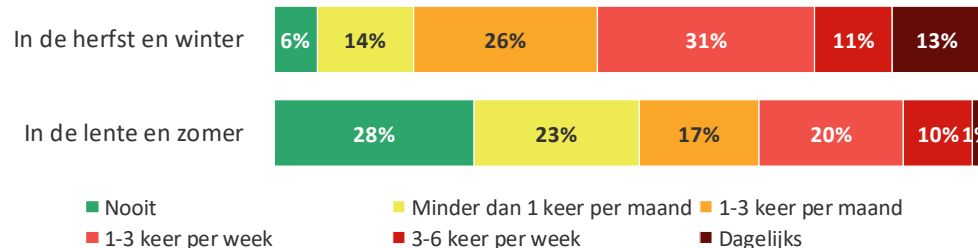
### Hoe vaak ervaar je overlast doordat anderen in jouw woonomgeving buiten hout stoken?

Basis – Ervaart last van buitemstook (n=283)



### Hoe vaak ervaar je overlast doordat anderen in jouw woonomgeving binnen hout stoken?

Basis – Ervaart last van binnenstook (n=193)

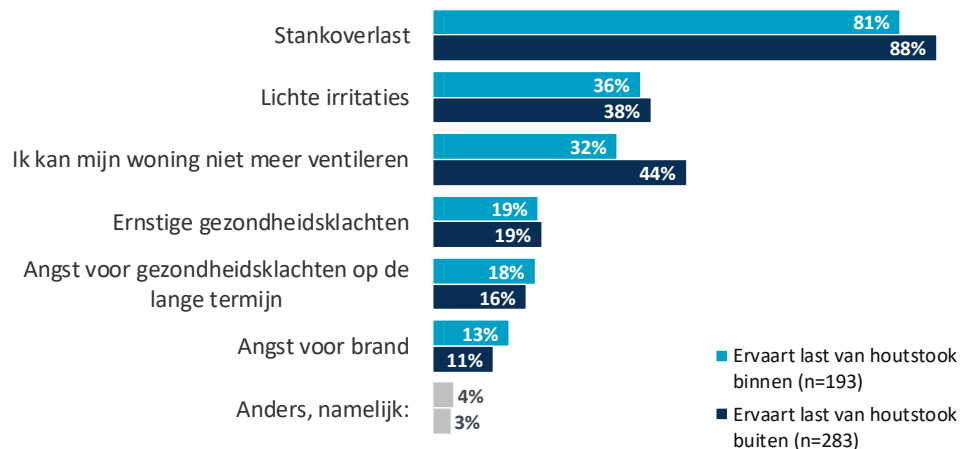


## Overlast uit zich met name in stank, niet kunnen ventileren van de woning, en lichte irritaties

- De overlast van zowel binnen- als buitenstook uit zich voornamelijk in stankoverlast. Dit wordt genoemd door 81% van de Nederlanders die last hebben binnenstook, en 88% van de Nederlanders die last hebben van buitenstook.
- Ook uit overlast door zowel binnen- als buitenstook zich bij meer dan drie op de tien Nederlanders (respectievelijk 36% en 38%) in lichte irritaties.
- Meer dan vier op de tien Nederlanders (44%) die overlast ervaren door buitenstook geven aan dat deze overlast zich uit in het niet meer kunnen ventileren van de woning. Ook 32% van degenen die overlast ervaren door binnenstook benoemt dit type overlast.
- Van alle Nederlanders die weleens overlast ervaren door binnenstook, ervaren stokers minder vaak stankoverlast dan niet-stokers (68% vs. 94%).
- Van alle Nederlanders die weleens overlast ervaren door buitenstook, ervaren stokers minder vaak dan niet-stokers irritaties (30% vs. 43%), ernstige gezondheidsklachten (11% vs. 24%) en angst voor gezondheidseffecten op lange termijn (11% vs. 20%).

## Wat voor soort overlast ervaar je doordat anderen in jouw woonomgeving binnen/buiten hout stoken?

Basis - Heeft overlast van mensen die binnen en/of buiten hout stoken

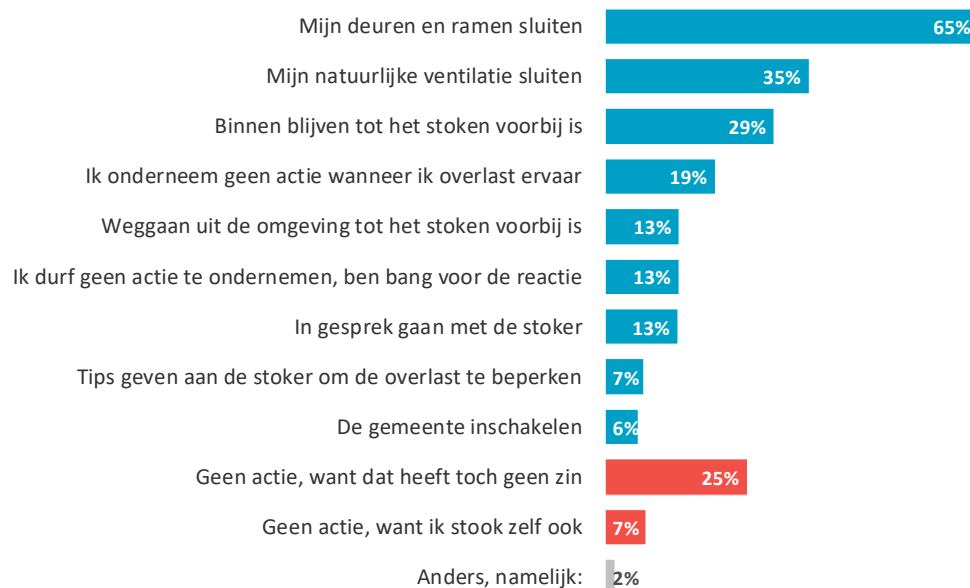


## Ramen en deuren sluiten meest ondernomen actie om overlast door houtstook tegen te gaan

- Aan degenen die overlast ervaren van houtstook, is gevraagd welke acties zij weleens ondernemen tegen houtstook.
- De meest genoemde maatregel is het sluiten van deuren en ramen (65%), gevolgd door het sluiten van natuurlijke ventilatie (klepraampjes en roosters; 35%) en binnen blijven tot het stoken voorbij is (29%).
- Een kwart geeft aan geen actie te ondernemen omdat zij ervan overtuigd zijn dat dit toch geen zin heeft.
- 7% onderneemt geen actie omdat zij zelf ook stoken.

### Kun je aangeven welke van onderstaande acties je wel eens onderneemt?

Basis - Heeft overlast van mensen die hout stoken (n=392)



# Resultaten

**Ervaring met overlast door houtstook**

**Houding ten aanzien van houtstook**

**Kennis over houtstook**

**Gedrag houtstokers**

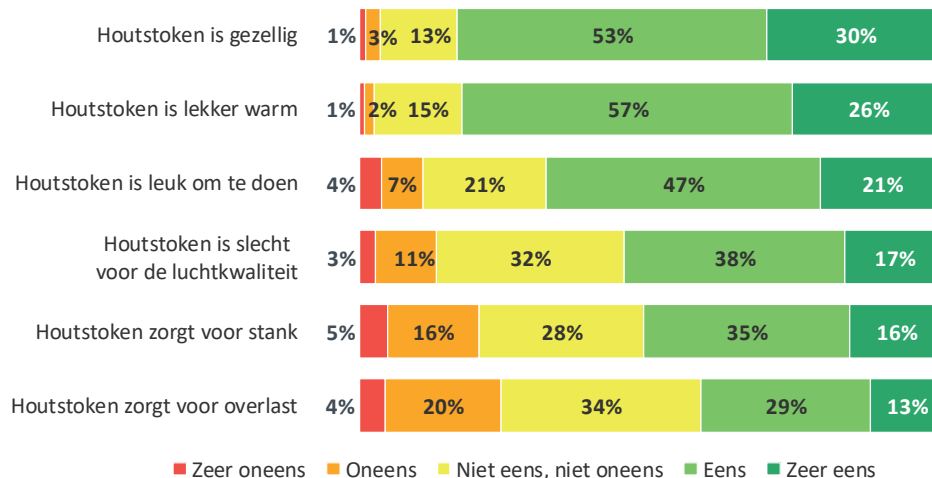
**Segmentatie naar Mentality**

## Meerderheid Nederlands publiek is positief over Houtstook: warm, gezellig en leuk om te doen

- De meerderheid van de Nederlanders geeft aan dat houtstook gezellig (83%) en lekker warm is (83%), en leuk om te doen (68%).
- Een kleine meerderheid van de Nederlanders vindt dat houtstook slecht is voor de luchtkwaliteit (55%) en stank veroorzaakt (51%).
- Ongeveer vier de op tien Nederlanders (42%) vindt dat houtstook voor overlast zorgt.
- Stokers zijn overwegend positiever over houtstook dan niet-stokers. Zo vinden zij houtstoken vaker gezellig (91% vs. 74%), lekker warm (88% vs. 75%), en leuk om te doen (81% vs. 52%). Zij vinden minder vaak dat houtstook leidt tot stank (41% vs. 63%), overlast (31% vs. 54%), en een slechte luchtkwaliteit (46% vs. 65%).
- Binnen de groep stokers is het voornamelijk de groep die zowel binnen als buiten stookt die positief is over houtstook.

### Kun je per stelling aangeven in hoeverre je het eens bent met deze stellingen?

Basis – Allen (n=1.219)





## Vier op de tien Nederlanders hechten belang aan regelgeving om overlast van houtstook te beperken

- Ongeveer vier op de tien Nederlanders (39%) vindt het (zeer) belangrijk dat er meer regels komen om de overlast te beperken die omwonenden van houtstook ervaren.
- Voor het beperken van de gezondheidsschade door houtstook te beperken is iets meer draagvlak. Iets minder dan de helft van de Nederlanders (48%) vindt dit (zeer) belangrijk.
- Stokers hechten vergeleken met niet-stokers minder belang aan regelgeving om de overlast van houtstook voor omwonenden te beperken (32% vs. 49%), als ook aan regelgeving om de gezondheidsschade door houtstook te beperken (41% vs. 58%).

### Vanuit de overheid zijn er op dit moment nog geen duidelijke regels als het gaat om het stoken van hout. In hoeverre vind jij het belangrijk dat er meer regels komen om...

Basis – Allen (n=1.219)

...de overlast voor omwonenden door houtstoken te beperken?



...de gezondheidsschade door houtstoken te beperken?



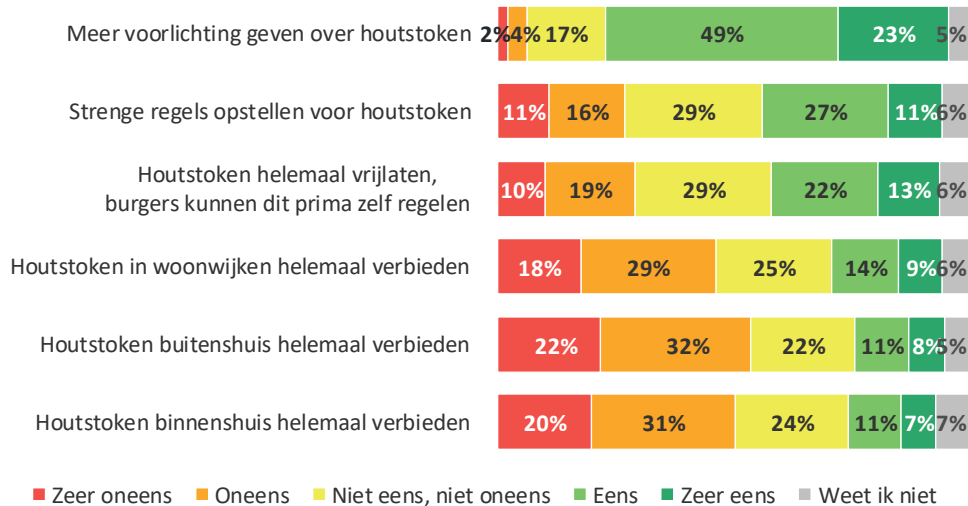
- Helemaal niet belangrijk
- Niet belangrijk
- Niet belangrijk, niet onbelangrijk
- Belangrijk
- Zeer belangrijk
- Weet ik niet

## Voorlichting populairste maatregel om overlast houtstook tegen te gaan, weinig draagvlak voor verbod op houtstook

- Een ruime meerderheid (72%) van de Nederlanders is het er mee eens dat de overheid meer voorlichting zou kunnen geven om overlast van houtstook te verminderen.
- Ongeveer 38% van de Nederlanders vindt dat de overheid strenge regels op zou moeten stellen voor houtstoken.
- Ongeveer een even grote groep (35% van de Nederlanders) vindt juist dat de overheid zich niet met houtstook moet bemoeien omdat burgers dit prima zelf kunnen regelen.
- Voor een verbod op houtstook is over het algemeen weinig steun. Slechts 23% van de Nederlanders is voor een verbod op stoken in woonwijken.
- Stokers zijn minder vaak dan niet-stokers voor een verbod op houtstook in woonwijken (18% vs. 30%), buitenshuis (15% vs. 23%), of binnenshuis (15% vs. 22%), en vinden vaker dat de overheid zich hier niet mee moet bemoeien (46% vs. 23%).
- Met name de groep die zowel binnen- als buiten stookt is tegen regelgeving vanuit de overheid.

**Hieronder staan een aantal stellingen over wat de overheid zou kunnen doen om de overlast van houtstoken te verminderen of tegen te gaan. Kun je aangeven in welke mate jij het eens bent met deze stellingen?**

Basis – Allen (n=1.219)



# Resultaten

**Ervaring met overlast door houtstook**

**Houding ten aanzien van houtstook**

**Kennis over houtstook**

**Gedrag houtstokers**

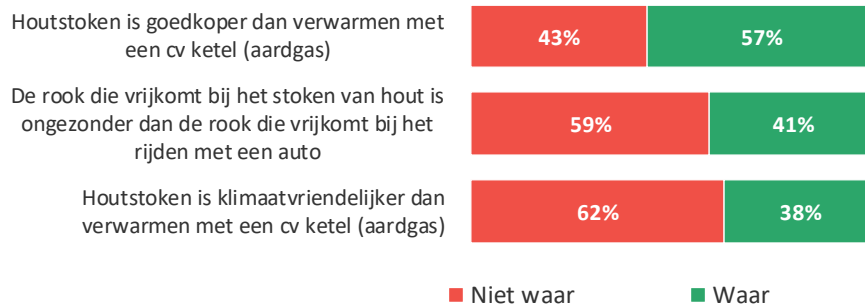
**Segmentatie naar Mentality**

## Zes op de tien Nederlanders is niet goed op de hoogte over kosten en gezondheidseffecten van houtstook

- Iets minder dan zes op de tien Nederlanders (57%) denken dat het stoken van hout goedkoper is dan het gebruik van een reguliere cv-ketel.
- Onder binnenstokers is dit zelfs 76%, en onder de groep die zowel binnen als buiten stookt is dit 69%.
- Eveneens iets minder dan zes op de tien Nederlanders (59%) denken dat de rook die vrijkomt bij houtstook niet ongezonder is dan de rook die vrijkomt bij het rijden met een auto.
- Onder de groep die zowel binnen als buiten stookt is dat zelfs 68%.
- Wel weten meer dan zes op de tien Nederlanders (62%) dat het stoken van hout niet klimaatvriendelijker is dan verwarmen via een cv-ketel.
- Onder de groep binnenstokers, en de groep die zowel binnen als buiten stookt is dit iets lager (respectievelijk 51% en 49%).

### Wat weet je over houtstoken?

Basis – Allen (n=1.219)

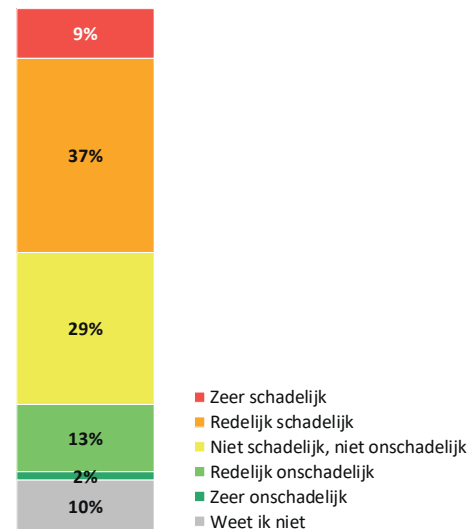


## Iets minder dan de helft van de Nederlanders is zich ervan bewust dat houtstook schadelijk is voor de gezondheid

- 46% van de Nederlanders is zich ervan bewust dat houtstook schadelijk is voor de gezondheid. Van hen denkt 9% dat houtstook zeer schadelijk is, 37% denkt dat houtstook redelijk schadelijk is.
- Ongeveer 15% van de Nederlanders denkt daarentegen dat de effecten van houtstook redelijk (13%) of zelfs zeer onschadelijk (2%) zijn.
- Stokers denken minder vaak dan niet-stokers dat houtstoken schadelijk is voor de gezondheid (38% vs. 57%).
- Onder de stokers zijn het voornamelijk de binnenstokers (18%) en degenen die zowel binnen als buiten stoken (27%) die de gevolgen van houtstook als onschadelijk voor de gezondheid achten.

## In hoeverre denk je dat houtstoken schadelijk is voor de gezondheid?

Basis – Allen (n=1.219)

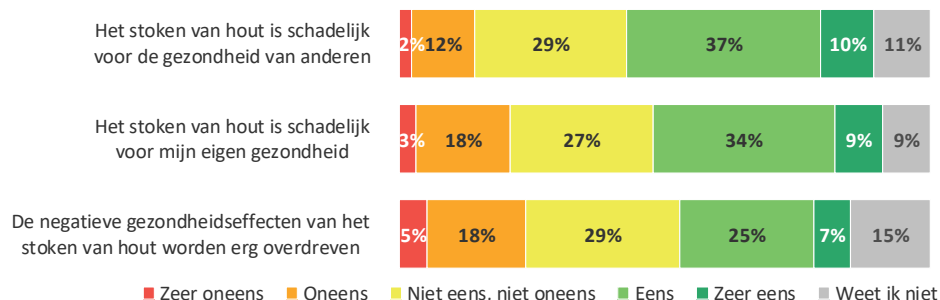


## Iets minder dan de helft van de Nederlanders acht stoken van hout schadelijk voor eigen gezondheid en die van anderen

- 47% van de Nederlanders denkt dat het stoken van hout schadelijk is voor de gezondheid van anderen.
- 43% denkt dat het stoken van hout ook schadelijk is voor de eigen gezondheid.
- Ongeveer een op de drie Nederlanders (32%) vindt daarentegen dat de negatieve gezondheidseffecten van het stoken van hout erg overdreven worden.
- Stokers zijn, vergeleken met niet-stokers, minder overtuigd van de schadelijke effecten voor de gezondheid van anderen (38% vs. 57% eens) en voor zichzelf (36% vs. 52% eens), en vinden vaker dat de gezondheidseffecten van stoken van hout erg worden overdreven (41% vs. 21% eens).
- Binnen de groep stokers zijn het met name de binnenstokers, en de groep die zowel binnen als buiten stookt die minder overtuigd zijn van de gezondheidseffecten en vaker vinden dat deze overdreven worden.

### In hoeverre ben je het eens of oneens met de onderstaande stellingen?

Basis – Allen (n=1.219)



# Resultaten

**Ervaring met overlast door houtstook**

**Houding ten aanzien van houtstook**

**Kennis over houtstook**

**Gedrag houtstokers**

**Segmentatie naar Mentality**

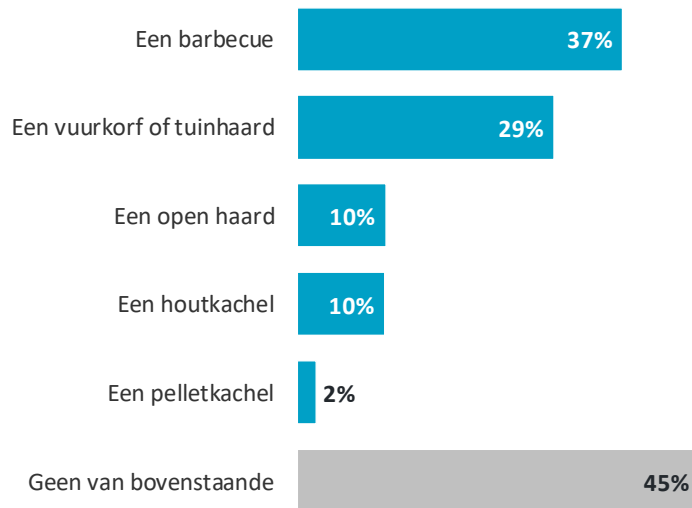
## Helft Nederlanders bezit één of meer houtstookmiddelen

- Ongeveer de helft van de Nederlanders (55%) bezit één of meer houtstookmiddelen.
- Meestal gaat dat om buitenstookmiddelen: 37% bezit een barbecue en 29% bezit een vuurkorf of tuinhaard.
- Relatief minder Nederlanders bezitten een of meerdere binnenstookmiddelen zoals een open haard (10%) en/of een houtkachel (10%).
- Een pelletkachel komt het minst vaak voor (2%).

## Welk van onderstaande middelen om vuur te maken of hout te stoken worden er binnen jouw huishouden weleens gebruikt?

Basis – Allen (n=1.219)

*Meerdere antwoorden mogelijk\**



*\*Doordat meerdere antwoorden kunnen worden gegeven op deze vraag telt het totaal van de antwoorden niet op tot 100%.*

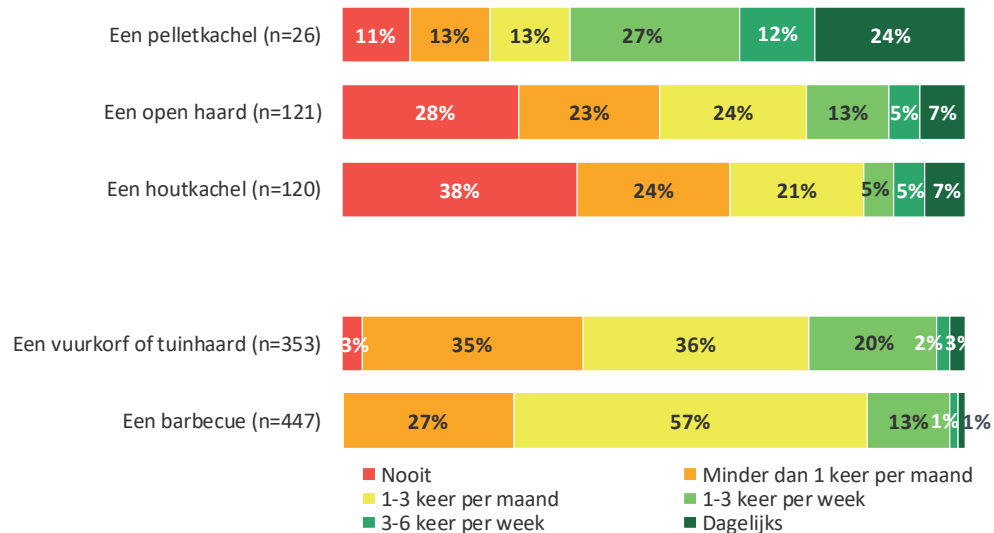


## Meerderheid Nederlanders met barbecue of vuurkorf/tuinhaard gebruikt deze in lente en zomer maandelijks

- 72% van de Nederlanders met een barbecue gebruikt deze in de lente en zomer in ieder geval maandelijks. 15% van hen gebruikt deze wekelijks, en 1% gebruikt deze dagelijks.
- 61% van de Nederlanders met een vuurkorf of tuinhaard gebruikt deze in de lente en zomer minimaal maandelijks, 25% van hen gebruikt deze wekelijks, en 3% gebruikt deze dagelijks.
- Van degenen met een pelletkachel gebruikt 76% deze in ieder geval maandelijks in de lente en zomer, 63% wekelijks en 24% dagelijks.\*

\*Vanwege het lage aantal Nederlanders in de steekproef dat een pelletkachel bezit dienen deze resultaten als indicatief te worden gezien.

## Hoe vaak wordt er binnen jouw huishouden in de lente en zomer gebruik gemaakt van... Basis – Bezit betreffende houtstookmiddel

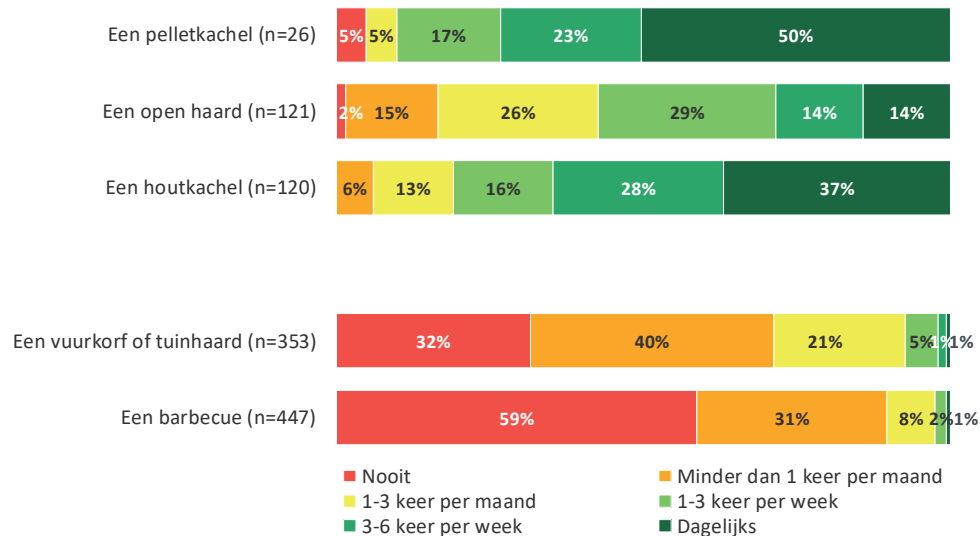


## Meerderheid Nederlanders met open haard of houtkachel gebruikt deze in herfst en winter wekelijks

- 83% van de Nederlanders met een open haard gebruikt deze in de herfst en winter minimaal maandelijks. 57% gebruikt deze één of meerdere keren per week, en 14% gebruikt de open haard wekelijks of dagelijks.
- 94% van de Nederlanders met een houtkachel gebruikt deze in de herfst en winter minimaal maandelijks. Van hen gebruikt 81% deze één of meerdere keren per week, en 37% gebruikt de houtkachel dagelijks.
- Van degenen die een pelletkachel bezitten, gebruikt 95% deze maandelijks, 90% wekelijks en 50% dagelijks.\*

### Hoe vaak wordt er binnen jouw huishouden in de herfst en winter gebruik gemaakt van...

Basis – Bezit betreffende houtstookmiddel



\*Vanwege het lage aantal Nederlanders in de steekproef dat een pelletkachel bezit dienen deze resultaten als indicatief te worden gezien.

## Gezelligheid veruit meest genoemde reden tot houtstook

- De meerderheid (74%) van de Nederlanders met een houtstookmiddel geeft aan dat gezelligheid voor hen de belangrijkste reden is om hout te stoken.
- Daarnaast geeft 51% aan te stoken vanwege de warmte, en 42% omdat vuur mooi is om naar te kijken.
- Één op de tien Nederlanders stookt hout als bijverwarming naast warmte via de cv-ketel, en 3% als bijverwarming naast een warmtepomp.
- Buitenstokers noemen gezelligheid aanzienlijk vaker als motief (85%), net als dat vuur mooi is om naar te kijken (51%) en dat vuur maken leuk is (32%).
- Binnenstokers stoken logischerwijs vaker als bijverwarming naast cv-ketel (22%) en om energie te besparen (40%).
- Verrassend genoeg is er weinig verschil in het motief warmte tussen binnen- en buitenstokers.

## Wat zijn de belangrijkste redenen om een <houtstookmiddel aangegeven onder Q1> te gebruiken?

Basis - Binnenstokers of stookt vuurkorf of tuinhaard (n=483)

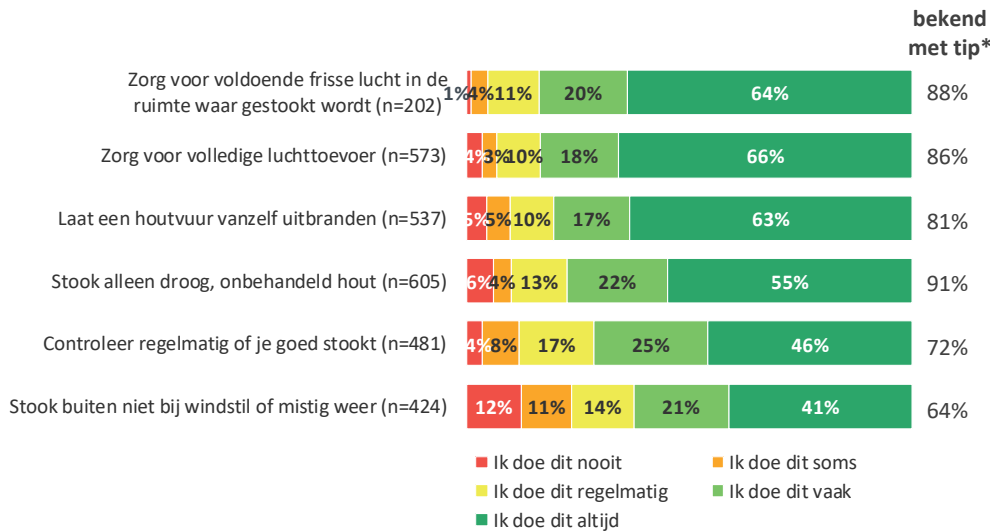


## Meerderheid stokers weet hoe zij het beste kunnen stoken, en zeggen dit ook te doen

- Als houtstokers een aantal tips worden voorgelegd om verantwoord te stoken, geeft een ruime meerderheid (72% - 91%) aan de meeste tips te kennen.\*
- De tip die het minst bekend is, is om niet buiten te stoken bij windstil of mistig weer. 64% van de buitenstokers kent deze tip.\*
- Eveneens een meerderheid van de houtstokers geeft aan de tips ook toe te passen. Zo zeggen meer dan zes op de tien stokers dat zij altijd zorgen voor voldoende frisse lucht bij het stoken (64%), voor een volledige luchttoevoer (66%), en dat zij het houtvuur vanzelf laten uitbranden (63%).
- De groep die zowel binnen als buiten stookt zegt vaker dat zij altijd droog onbehandeld hout stoken (64%), een houtvuur laten uitbranden (78%) en regelmatig controleren of zij goed stoken (56%).
- Buitenstokers geven relatief vaker aan nooit droog/onbehandeld hout te stoken (9%), een houtvuur nooit vanzelf uit te laten branden (7%), wel te stoken bij windstil of mistig weer (15%), nooit te zorgen voor volledige luchttoevoer (6%), en nooit regelmatig te controleren of ze goed stoken (5%).

## Hieronder staan verschillende tips voor het beperken van hinder voor jezelf en/of omwonenden bij het stoken van hout. In hoeverre pas je deze tips ook toe?

Basis – Binnen en/of buitenstokers, bekend met tips



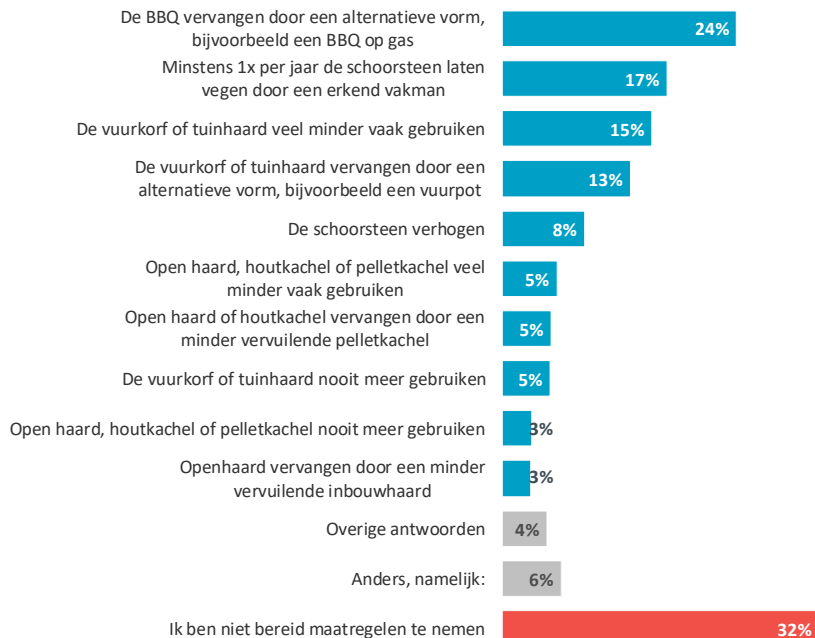
\*Zie de bijlage voor grafische weergave van bekendheid met de verschillende tips

## Twee derde van de houtstokers is bereid om maatregelen te nemen om hinder voor omwonenden te beperken

- 68% van de houtstokers is bereid maatregelen te nemen om de hinder van houtstook voor omwonenden te beperken.
- Van de buitenstokers is 31% bereid de barbecue te vervangen door een gasbarbecue, 17% om de vuurkorf of tuinhaard minder vaak te gebruiken, en 15% om de vuurkorf of tuinhaard te vervangen door een alternatieve vorm.
- Van de binnenstokers is 48% bereid om eens per jaar de schoorsteen te laten vegen door een vakman, 25% om de schoorsteen te verhogen, 13% om de open haard, houtkachel of pelletkachel minder vaak te gebruiken, en 10% om de kachel of houtkachel te vervangen door een pelletkachel. 10% is bereid om de open haard, houtkachel of pelletkachel nooit meer te gebruiken.
- Van de groep die zowel binnen als buiten stookt is 48% bereid de schoorsteen eens per jaar te laten vegen door een vakman, 23% bereid om de schoorsteen te laten verhogen, 21% bereid de vuurkorf of tuinhaard minder vaak te gebruiken, 18% bereid de open haard, houtkachel of pelletkachel veel minder vaak te gebruiken, en 18% bereid de open haard of houtkachel te vervangen door een pelletkachel. 6% is bereid de open haard, houtkachel of pelletkachel nooit meer te gebruiken.

## Welke van de onderstaande maatregelen zou je bereid zijn te treffen om de hinder van het stoken van hout voor omwonenden te beperken?

Basis – Houtstokers (n=666)

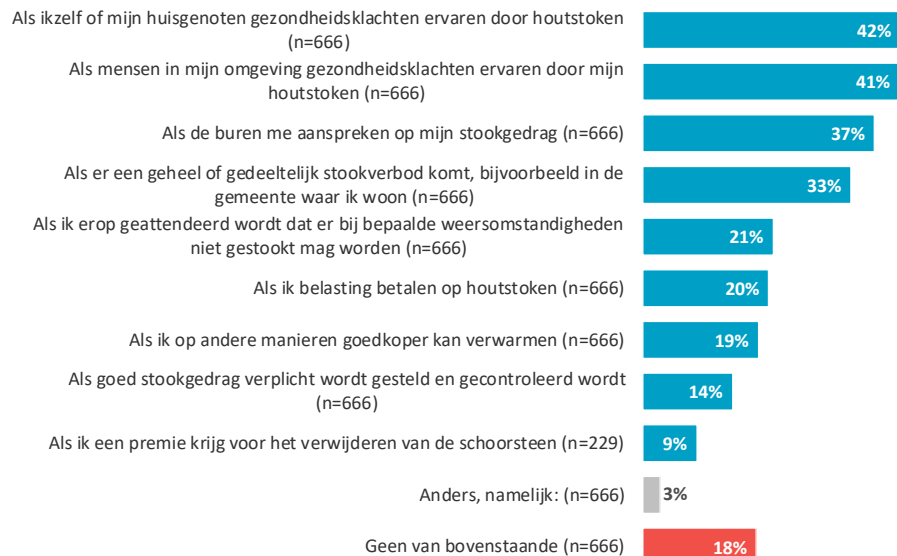


## Gezondheidsklachten van naasten of omwonenden sterkste motivatie voor aanpassen stookgedrag

- Van alle houtstokers zegt 42% hun stookgedrag aan te passen op het moment dat zijzelf of hun huisgenoten gezondheidsklachten ervaren door houtstook.
- 41% zegt hun stookgedrag aan te passen als anderen in hun omgeving gezondheidsklachten ervaren door hun houtstook.
- Een derde van de houtstokers (33%) geeft aan dat een geheel of gedeeltelijk stookverbod hun stookgedrag zal veranderen.

### Kun je voor onderstaande zaken aangeven of deze jou zouden motiveren om beter, minder of geen hout te stoken?

Basis – Houtstokers indien motivatie relevant



# Resultaten

**Ervaring met overlast door houtstook**

**Houding ten aanzien van houtstook**

**Kennis over houtstook**

**Gedrag houtstokers**

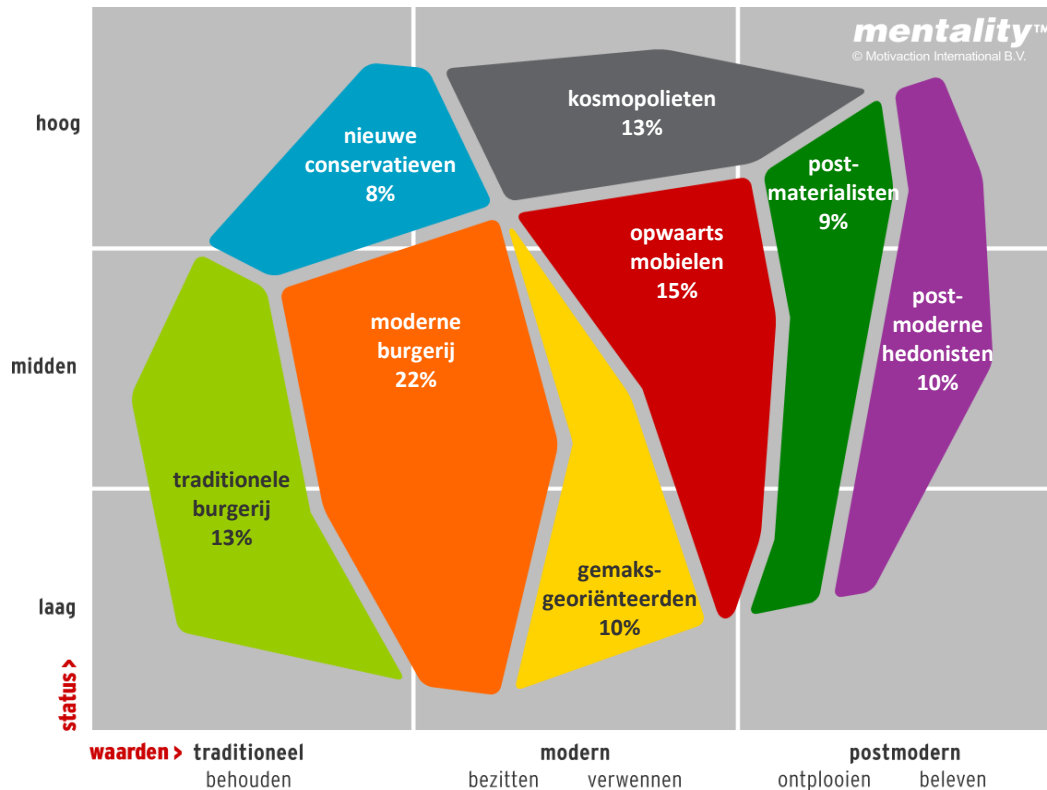
**Segmentatie naar Mentality**

# Mentality

In het huidige onderzoek is het Mentality-milieu van respondenten meegenomen als achtergrondvariabele om te onderzoeken welke groepen een kansrijke doelgroep vormen voor een campagne over houtstook.

Uit de resultaten komen drie milieus als kansrijker dan de andere milieus naar voren: de kosmopolieten, post-materialisten en opwaarts mobielen.

Op de volgende slides worden de kansrijke milieus verder toegelicht. Per milieu wordt een sfeerimpressie van het milieu gegeven, een korte omschrijven van de onderzoeksresultaten, een samenvatting van het voornaamste mediagebruik van dat milieu, en een overzicht van de voor dat milieu effectieve overtuigingsstrategieën.





# Mentality: verdeling Nederlanders 15-80 jaar (13 mln)

## Nieuwe conservatieven

De liberaal-conservatieve maatschappelijke bovenlaag die alle ruimte wil geven aan technologische ontwikkeling, maar terughoudend staat tegenover sociale en culturele vernieuwing.

*Familietradities, verantwoordelijk, kwaliteit, betrouwbaar, zo heurt het*

## Kosmopolieten

De open en kritische wereldburgers die postmoderne waarden als ontplooiën en beleven integreren met moderne waarden als maatschappelijk succes, materialisme en genieten.

*Nieuwsgierig, brede interesse, statusgericht, esthetisch, presteren, gejaagd, de wereld is mijn speelveld*

## Postmaterialisten

De maatschappijkritische idealisten die zichzelf willen ontplooiën, stelling nemen tegen sociaal onrecht en opkomen voor het milieu.

*Maatschappelijk betrokken, balans lichaam en geest, bewust leven, verbeter de wereld, begin bij jezelf*

## Postmoderne hedonisten

De pioniers van de beleveniscultuur, waarin experiment en het breken met morele en sociale conventies doelen op zichzelf zijn geworden.

*Individualist, vrijheid en onafhankelijkheid, tolerantie, ervaring belangrijker dan bezit, never a dull moment*

## Traditionele burgerij

De moralistische, plichtsgetrouwe en op status-quo gerichte burgerij die vasthoudt aan tradities en materiële bezittingen.

*Omdat het zo hoort, fatsoen, veiligheid, rust, reinheid en regelmaat, wat de boer niet kent...*

## Moderne burgerij

De conformistische, statusgevoelige burgerij die het evenwicht zoekt tussen traditie en moderne waarden als consumeren en genieten.

*Gezelligheid, zekerheid, erbij horen, genieten, comfort, doe maar gewoon...*

## Gemaksgeoriënteerden

De impulsieve en spontane consument die in de eerste plaats streeft naar een onbezorgd, plezierig en comfortabel leven.

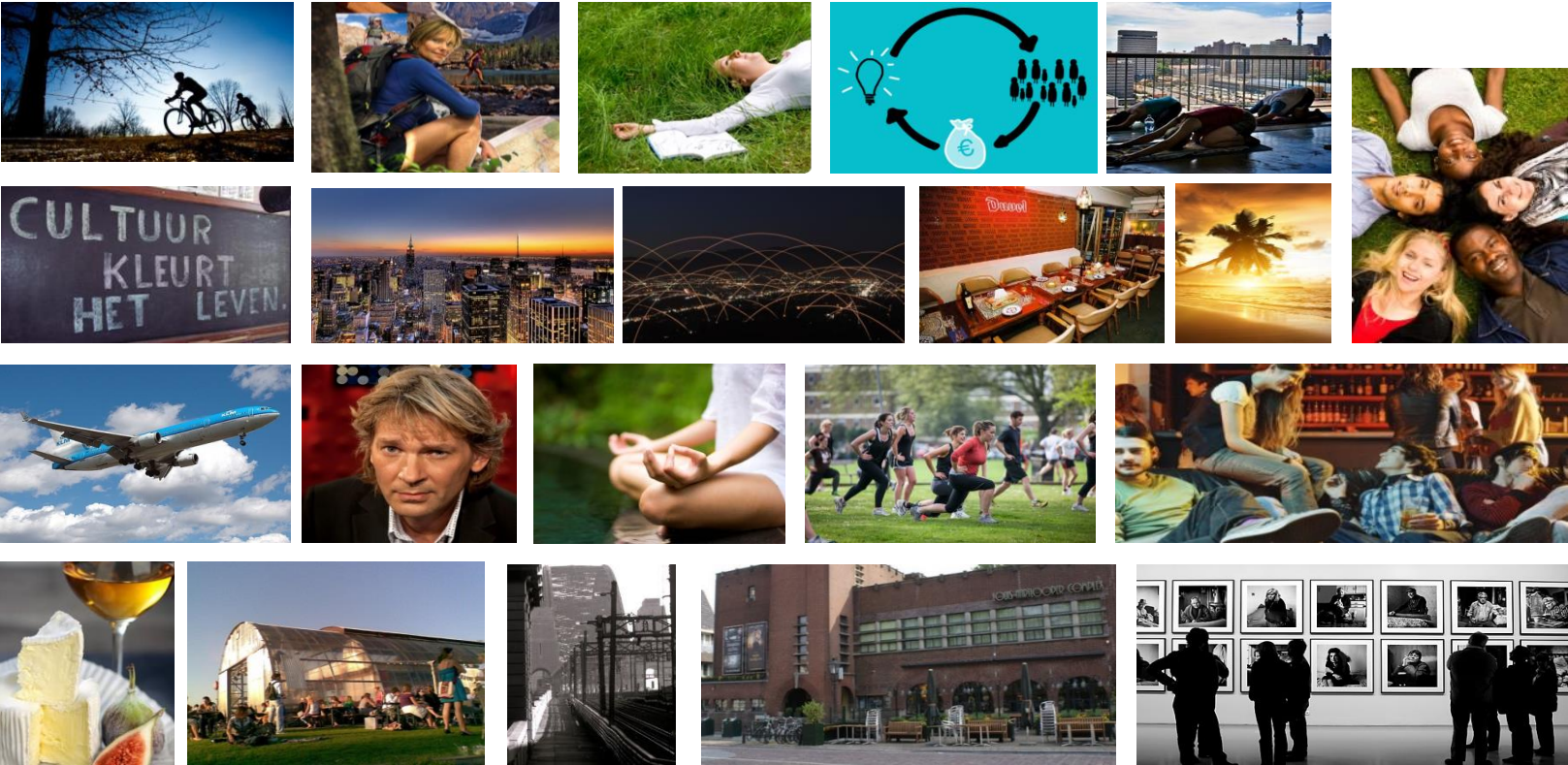
*Leef bij de dag, plezier maken, consumptiegericht, geen gedoe, wie nu leeft...*

## Opwaarts mobielen

De carrièregerichte individualisten met een uitgesproken fascinatie voor sociale status, nieuwe technologie, risico en spanning.

*Work hard, play hard, iets bereiken, risico en spanningszoekers, if you have it, flaunt it*

# Kosmopolieten



# Kosmopolieten: onderzoeksresultaten

- Deze open en kritische groep is relatief negatief over houtstook. Zo vinden zij houtstook bijvoorbeeld minder vaak gezellig (74% vs. 83%) of lekker warm (73% vs. 82%), en vinden vaker dat houtstook zorgt voor een slechte luchtkwaliteit (59% vs. 55%).
- Ook is deze groep vaker op de hoogte van de gezondheidseffecten van houtstook. Kosmopolieten geven vaker dan gemiddeld aan dat houtstook schadelijk is voor de gezondheid van anderen (51% vs. 47%) en vinden minder vaak dat de gezondheidseffecten van houtstook worden overdreven (23% vs. 32%).
- Onder de kosmopolieten is dan ook relatief veel draagvlak voor regelgeving om overlast voor omwonenden (47% vs. 40%) en gezondheidsschade (61% vs. 48%) door houtstook te beperken. Ook vinden kosmopolieten vaker dan gemiddeld dat er meer voorlichting gegeven moet worden over houtstook (83% vs. 73%).

# Kosmopolieten: media en communicatie

## Mediagedrag

Kosmopolieten hebben bewondering voor mensen die hun dromen verwezenlijken en bijzondere situaties creëren of meemaken. Zij gebruiken internet functioneel, maar ook voor sociale doeleinden. Zij maken veel gebruik van sociale media om hun grote sociale netwerk te onderhouden. Ze kijken graag naar en lezen graag over onderwerpen met diepgang en achtergrondinformatie. Dit mag echter wel op een luchtige en soms humoristische manier. Maandbladen lezen zij vooral voor de mooie beelden die erin staan.

## Communicatie

Dit milieu is kritisch en zij verwachten een inhoudelijk en goed beargumenteerd benadering. Dit dient met een serieuze insteek te gebeuren, maar het mag wel luchtig en humoristisch gebracht worden. Ze houden van interactie bij het overbrengen van een boodschap. Het best kunnen zij benaderd worden via een persoonlijke connectie of mooie beelden.

## Tone of voice

Inhoudelijk, intellectueel, kritisch, optimistisch, democratisch, open, ongedwongen, adviserend, pragmatisch, zelfbewust en ambitieus.

### Radio en tv



### Merken



### Programma's



### Printmedia



# Kosmopolieten: overtuigen

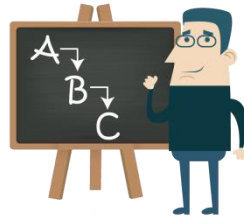
Stel je voor dat iemand je van iets wilt overtuigen. Hoe kan hij/zij dit het best aanpakken?  
Welke mogelijkheden vind je het meest aantrekkelijk? (Top5)



Persuasion Tactics

**Metaphors**

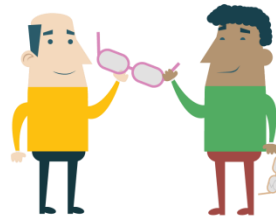
Mij meeneemt in een beeldend en boeiend verhaal



Persuasion Tactics

**Implementation intention**

Mij laat zien hoe ik mijn doelen kan bereiken met een stappenplan



Persuasion Tactics

**Disrupt & reframe**

Mij anders naar dingen laat kijken



Persuasion Tactics

**Self-persuasion**

Mij uitdaagt om zelf dingen voor elkaar te krijgen



Persuasion Tactics

**Humour**

Gebruik maakt van humor



# Postmaterialisten



## Postmaterialisten: onderzoeksresultaten

- Deze kritische en betrokken groep weet vaker dan gemiddeld dat houtstook slecht is voor de luchtkwaliteit (72% vs. 55%), en dat het niet klimaatvriendelijker (73% vs. 62%) of goedkoper (56% vs. 43%) is dan verwarmen met een cv-ketel. Ook geven zij vaker aan dat houtstook (zeer) schadelijk is voor de gezondheid (67% vs. 47%), met name voor die van anderen (59% vs. 47%). Ze vinden dan ook minder vaak dat de gezondheidseffecten van houtstook worden overdreven (23% vs. 32%).
- Ook vinden ze vaker dat er regels moeten komen om de gezondheidsschade van houtstook te beperken (57% vs. 48%). Hoewel ze minder vaak vinden dat houtstook helemaal vrij gelaten moet worden (29% vs. 36%), is er geen uitgesproken draagvlak voor een verbod op houtstook. Wel is deze groep vaker dan gemiddeld voor meer voorlichting over houtstook (81% vs. 73%).
- Deze verantwoordelijke groep is vaker dan gemiddeld bereid hun eigen stookgedrag aan te passen als burenheden erop aan zouden spreken (54% vs. 37%), of als mensen uit hun omgeving gezondheidsklachten ervaren (55% vs. 41%).

# Postmaterialisten: media en communicatie

## Mediagedrag

De behoefte om zichzelf te ontwikkelen en te ontplooiën is sterk terug te zien in hun liefde voor lezen. Printmedia worden vaker dan gemiddeld gebruikt. Aansprekende personen zijn betrokken, natuurlijk en intellectueel. Men kijkt en luistert graag naar inhoudelijke programma's die diepgang en achtergrondinformatie bieden. Tv-zenders NPO 1, 2 en 3 en radiozenders NPO Radio 1, 2 en 4 zijn geliefd, maar ook specifieke publieke omroepen zijn favoriet. Dag-, week- en maandbladen worden veel gelezen. Vooral opiniebladen en bladen met achtergrondinformatie doen het goed.

## Communicatie

Dit milieu is kritisch en wil graag goed en eerlijk geïnformeerd worden. Inhoud speelt een belangrijke rol. Men staat sceptisch tegenover het bedrijfsleven en technische vooruitgang. Zij houden van rust, ruimte, kunst en cultuur en voelen zich maatschappelijk verantwoordelijk. Sobere en genuanceerde boodschappen komen het sterkst aan. Deze groep is het best te bereiken via printmedia, maar is ook via internet. Hier maken zij vooral functioneel gebruik van.

## Tone of voice

Inhoudelijk, intellectueel, redelijk, kritisch, genuanceerd en democratisch.

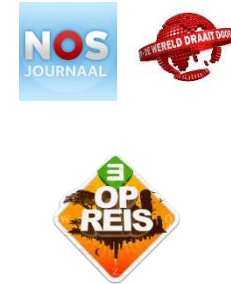
## Radio en tv



## Merken



## Programma's



## Printmedia

de Volkskrant

NRC  
HANDELSBLAD

Donald Duck  
EEN VROLIJK WEEKBLAD

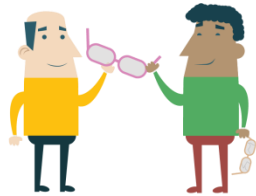
flow





# Postmaterialisten: overtuigen

Stel je voor dat iemand je van iets wilt overtuigen. Hoe kan hij/zij dit het best aanpakken?  
Welke mogelijkheden vind je het meest aantrekkelijk? (Top5)



Persuasion Tactics

**Disrupt & reframe**

Mij anders naar dingen  
laat kijken



Persuasion Tactics

**Humour**

Gebruik maakt van  
humor



Persuasion Tactics

**Metaphors**

Mij meeneemt in een  
beeldend en boeiend  
verhaal



Persuasion Tactics

**Self-persuasion**

Mij uitdaagt om  
zelf dingen voor  
elkaar te krijgen



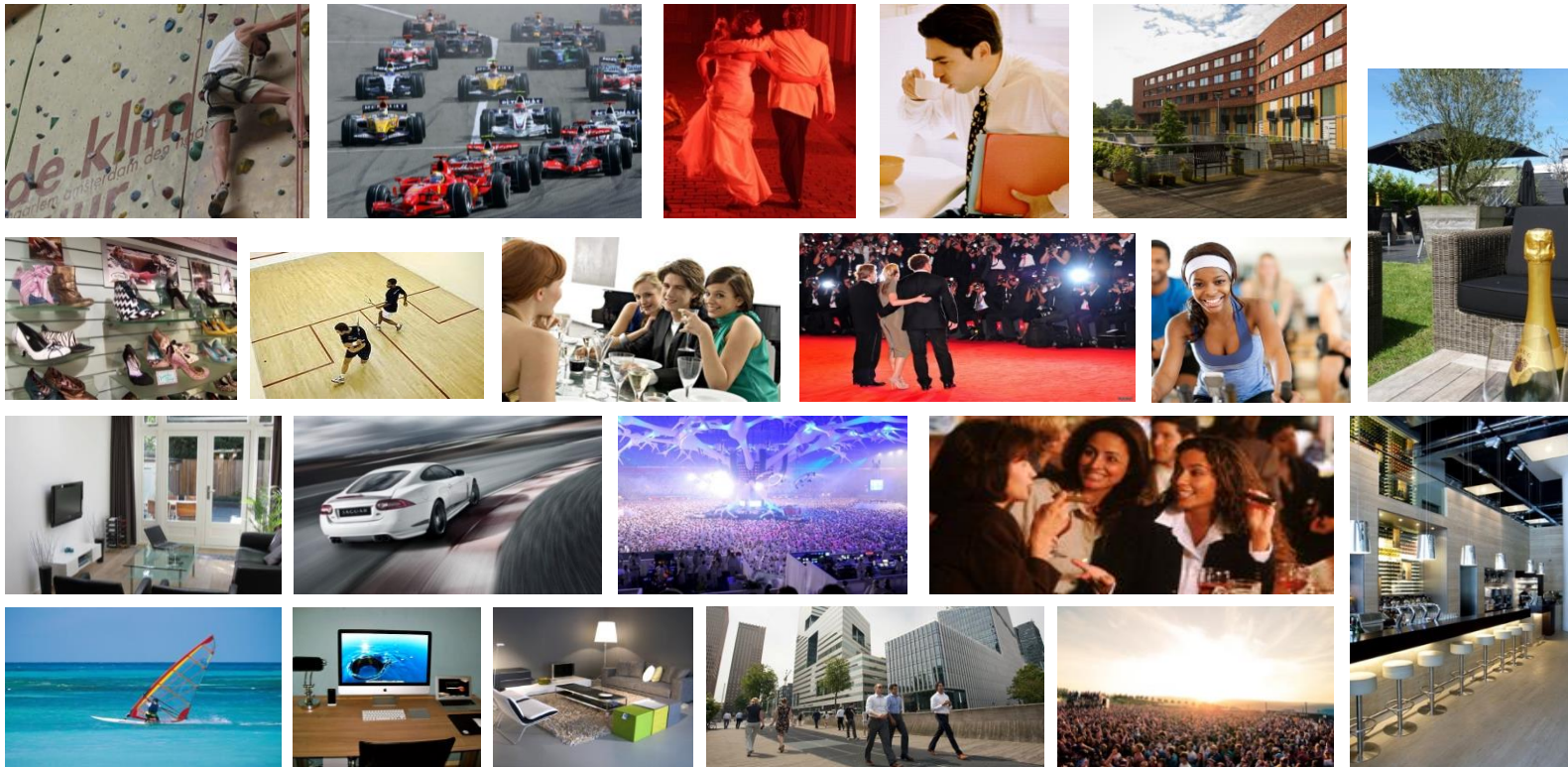
Persuasion Tactics

**Acknowledge resistance**

Moelijkheden helder  
benoemt en recht op  
het doel af gaat



# Opwaarts mobielen



# Opwaarts mobielen: onderzoeksresultaten

- Deze individualistische en statusgevoelige groep stookt vaker dan gemiddeld binnenshuis: zij zijn vaker dan gemiddeld in het bezit van een open haard (19% vs. 10%), een houtkachel (16% vs. 10%) of een pelletkachel (8% vs. 2%).
- De opwaarts mobielen ervaren zelf relatief weinig overlast van houtstook (75% vs. 68%). Zij vinden houtstoken dan ook vaker dan gemiddeld leuk om te doen (74% vs. 68%), en stoken vaker dan andere groepen om te besparen op hun energierekening (28% vs. 18%). Zij denken bovendien vaker dat houtstook klimaatvriendelijker is dan verwarmen via een cv-ketel (46% vs. 38%).
- Hoewel deze groep relatief enthousiast is over houtstook, zijn zij vaker dan andere milieus bereid om hun open haard of houtkachel te vervangen door een minder vervuilende pelletkachel (15% vs. 5%), of om een vuurkorf of tuinhaard nooit meer te gebruiken (10% vs. 5%). Ook zouden ze vaker hun schoorsteen laten verwijderen als ze hier een premie voor zouden krijgen (20% vs. 9%).
- Deze groep ziet relatief minder heil in meer voorlichting (68% vs. 73%). Zij vinden vaker dat als de overheid de negatieve effecten van houtstook tegen wil gaan, zij met een algemeen verbod op binnenshuis stoken zal moeten komen (26% vs. 18%).

# Opwaarts mobielen: media en communicatie

## Mediagedrag

In de mediakeuzes is het karakter goed terug te zien. De fascinatie voor technologie en vernieuwing uit zich in goede vaardigheden op het gebied van internet- en sociale mediagebruik. Traditionele media zoals radio en printmedia worden minder gebruikt. Digitale media zijn vooral om op de hoogte te zijn van het nieuws en voor de contacten. Via sociale media kunnen ze de statusupdates bijhouden van anderen, maar ook hun eigen successen posten. Opwaarts mobielen zijn niet alleen via internet, maar ook op de tv op zoek naar regionaal en financieel nieuws. Dit wordt wel via RTL bekeken, vanwege de snelle en flitsende vorm waarin het nieuws daar gegoten wordt.

## Communicatie

Dit milieu wil snel en direct benaderd worden. Ze hebben geen tijd om zich te verdiepen in onderwerpen. Maar ze willen wel overal van op de hoogte zijn, waarbij hoofdlijnen volstaan. Functionele, concrete, no-nonsenseboodschappen worden het best opgepikt. Het ideale medium om dit milieu te bereiken is het internet.

## Tone of voice

Informeel, persoonlijk en direct, doelgericht, ter zake, adviserend, prikkelend, opgewekt, energiek en flitsend, ambitieus, exclusief.

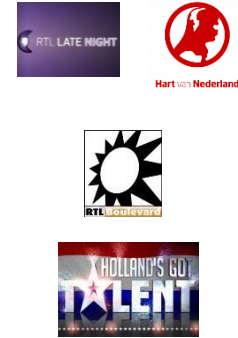
## Radio en tv



## Merken



## Programma's



## Printmedia



Stel je voor dat iemand je van iets wilt overtuigen. Hoe kan hij/zij dit het best aanpakken?  
Welke mogelijkheden vind je het meest aantrekkelijk? (Top5)



Persuasion Tactics

**Attractiveness**

Er mooi en  
aantrekkelijk uit ziet



Persuasion Tactics

**Scarcity**

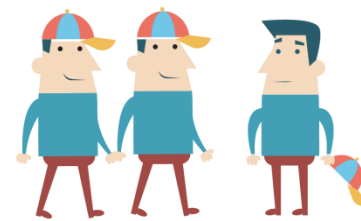
Mij laat zien dat een  
unieke kans voorbijgaat  
als ik nu geen besluit  
nemen



Persuasion Tactics

**Fear**

Mij waarschuwt voor  
wat er mis gaat als ik  
niet de juiste keuze  
maak



Persuasion Tactics

**Social proof**

Mij laat zien dat  
heel veel anderen  
de keuze al  
hebben gemaakt



Persuasion Tactics

**Authority**

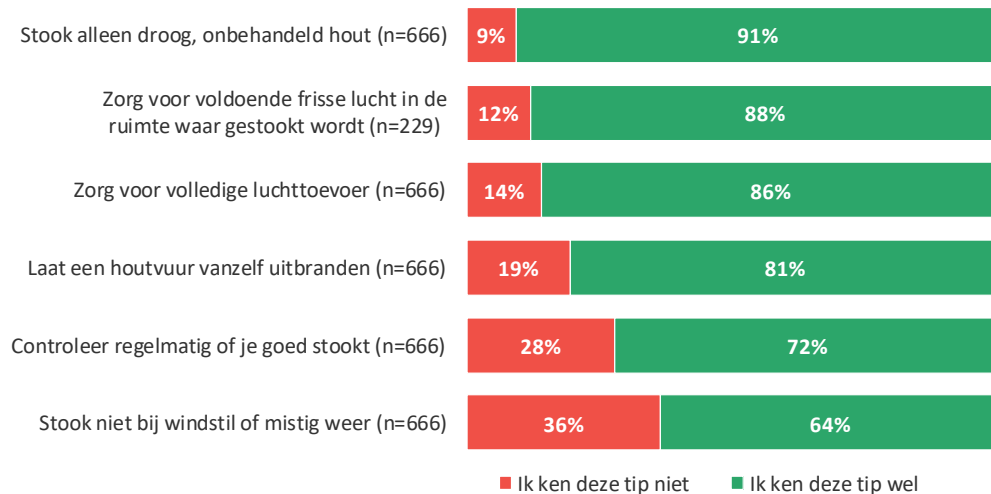
Een echte autoriteit is  
/ gezag heeft





**Hieronder staan verschillende tips voor het beperken van hinder voor jezelf en/of omwonenden bij het stoken van hout. In hoeverre ben jij bekend met deze tips?**

Voorgelegd aan degenen op wie tips van toepassing zijn  
(binnen- en/of buitenstokers)



- **Veldwerkperiode**
  - Het veldwerk is uitgevoerd in de periode 19-11-2018 t/m 09-12-2018
- **Methode respondentenselectie**
  - Uit het StemPunt-panel van Motivation
- **Incentives**
  - De respondenten hebben als dank voor deelname aan het onderzoek een punten voor het StemPunt spaarprogramma ontvangen
- **Weging**
  - De onderzoeksdata zijn gewogen (zie ook bijlage gewogen en ongewogen data), daarbij fungeerde het Mentality-ijkbestand als herwegingskader. Dit ijkbestand is wat betreft sociodemografische gegevens gewogen naar de Gouden Standaard van het CBS
- **Responsverantwoording online onderzoek**
  - In de veldwerkperiode is aan 11783 personen een uitnodigingsmail verstuurd. Op de slotdatum van het veldwerk (zie bij Veldwerkperiode) was het gewenste aantal vragenlijsten ingevuld en is de toegang tot de vragenlijst op internet afgesloten
- **Bewaartermijn primaire onderzoeksbestanden**
  - Digitaal beschikbare primaire onderzoeksbestanden worden tenminste 12 maanden na afronden van het onderzoek bewaard. Beeld- en geluidsopnames op cd en niet digitaal beschikbare schriftelijke primaire bestanden zoals ingevulde vragenlijsten, worden tot 12 maanden na afronden van het onderzoek bewaard.
- **Overige onderzoekstechnische informatie**
  - Overige onderzoekstechnische informatie en een exemplaar van de bij dit onderzoek gehanteerde vragenlijst is op aanvraag beschikbaar voor de opdrachtgever



# Bijlage | Ongewogen en gewogen data

Kenmerken	Ongewogen		Gewogen	
	N	%	N	%
<b>Leeftijd</b>				
18 t/m 24 jaar	132	10,8	139	11,4
25 t/m 34 jaar	185	15,2	203	16,6
35 t/m 44 jaar	159	13,0	245	20,1
45 t/m 54 jaar	249	20,4	271	22,3
55 t/m 64 jaar	288	23,6	220	18,1
65 t/m 70 jaar	206	16,9	140	11,5
<b>Opleidingsniveau</b>				
Hoog (wo/hbo)	380	31,2	334	27,4
Middel (havo/vwo/mbo/mavo)	612	50,2	620	50,9
Laag (ibo/basisschool/geen opleiding)	227	18,6	264	21,7
<b>Geslacht</b>				
Mannen	586	48,1	585	48,0
Vrouwen	633	51,9	634	52,0

Kenmerken	Ongewogen		Gewogen	
	N	%	N	%
<b>Regio</b>				
3 grote gemeenten	135	11,1	142	11,6
West	363	29,8	362	29,7
Noord	135	11,1	124	10,2
Oost	236	19,4	258	21,1
Zuid	295	24,2	288	23,6
Randgemeenten	55	4,5	46	3,8
<b>Mentality</b>				
Moderne burgerij	284	23,3	268	22,0
Opwaarts mobilen	150	12,3	175	14,3
Postmaterialisten	142	11,6	122	10,0
Nieuwe conservatieven	120	9,8	92	7,5
Traditionele burgerij	136	11,2	154	12,7
Kosmopolieten	169	13,9	169	13,9
Postmoderne hedonisten	116	9,5	126	10,4
Gemaksgeoriënteerden	102	8,4	112	9,2

## Wij verminderen onze footprint



Motivaction  
is ISO 14001-  
gecertificeerd



Motivaction  
gebruikt  
energiezuinige  
auto's



Motivaction  
gebruikt groene  
stroom



Motivaction  
gebruikt  
uitsluitend papier  
met een FSC-label

Het auteursrecht op dit rapport ligt bij de opdrachtgever. Voor het vermelden van de naam Motivaction in publicaties op basis van deze rapportage – anders dan integrale publicatie – is echter schriftelijke toestemming vereist van Motivaction International B.V.

Zie ook ons [Pers- en publicatiebeleid](#).

## **Beeldmateriaal**

Motivaction heeft datgene gedaan wat redelijkerwijs van ons verwacht kan worden om de rechthebbenden op beeldmateriaal te achterhalen. Mocht u desondanks menen recht te kunnen doen gelden op gebruikt beeldmateriaal, neem dan contact op met Motivaction.

# **motivaction**

research and strategy

Motivaction International B.V.  
Marnixkade 109  
1015 ZL Amsterdam

Postbus 15262  
1001 MG Amsterdam

T +31 (0)20 589 83 83  
M info@motivaction.nl

[www.motivaction.nl](http://www.motivaction.nl)

